

УДК 37+78.01:130.2

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2022-103-1-34-51>

**АНАТОЛІЙ БІЛОШИЦЬКИЙ – ПЕДАГОГ
(З ІСТОРІЇ КИЇВСЬКОЇ МУНІЦИПАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
МУЗИКИ ІМ. Р. М. ГЛІЄРА)**

С. В. Борисова

ORCID 0000-0003-4416-1255

О. М. Литвинов

ORCID 0000-0002-2257-2224

І. П. Полстянкіна

ORCID 0000-0002-8388-0466

У статті обґрунтовано принципи педагогічної майстерності композитора і диригента А. Білошицького, які, на погляд авторів, мають більш широке значення не тільки в галузі педагогіки музичної, а й загальнотеоретичної. Це перша стаття науково-дослідницького проєкту «Київська муніципальна академія музики ім. Р. М. Глієра: педагогічна історія», що передбачає опанування педагогічної спадщини цього ЗВО. Таким чином історичний аспект цієї пошукової позиції стає підґрунтям дослідницьких висновків теоретичного ґатунку. Підставою зазначеного підходу є використання в педагогічній діяльності музикантів широкого кола думок та ідей, що спиралися на педагогічні принципи, які протягом століть набували універсального значення, насамперед у своїй гуманістичній спрямованості. А. Білошицький зробив значний внесок у наповнення педагогічної майстерності своїх колег і послідовників принципами саме такої спрямованості, насамперед завдяки неординарному новаторському підходу до самого процесу передавання свого багатого досвіду, який постійно поповнювався підходами та ідеями, пов'язаними як із суто музичними знаннями й інтуїціями, так і зі світоглядними настановами філософського рівня. Особистість педагога відігравала в цьому процесі ключову роль, оскільки формування духовної культури майбутніх педагогів-музикантів без такої складової не є можливим. Додатковою значущістю новаціям педагога Білошицького надає фактор хронологічний: значна частина його діяльності випала на радянські часи, а це ще більше вартує в сенсі перспектив формування школи педагогіки незалежної України.

Ключові слова: духовна культура, педагогічна майстерність, принципи педагогічної майстерності, музична педагогіка, загальна педагогіка, Київська муніципальна академія музики ім. Р. М. Глієра, творчий підхід, діалогічність, синтез мистецтв.

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сьогодні питання вивчення надбань вітчизняної педагогіки в усіх сферах системи вищої освіти є не тільки нагальним, а й набуло надзвичайного значення і навіть гостроти як подолання московськоцентричного спрямування таких досліджень, яке, хоча і відбувається протягом часів незалежності, втім його вплив ще залишається. Існує величезний шар педагогічного досвіду вітчизняних спеціалістів у сфері мистецтва, який явно недостатньо описаний і ще менше узагальнений. Значення такого досвіду для формування духовної культури нових поколінь неможливо переоцінити, тим більш, що саме ця сфера навіть за часів тоталітарного режиму мала ступені свободи, що перевищували можливості вільного педагогічного пошуку в закладах інших сфер діяльності, включаючи й світоглядну складову та формування високого рівня загальної культури. Це відбувалося насамперед залученням до навчально-виховного процесу найкращих зразків національного і світового класичного мистецтва, що в процесі підготовки музикантів – і як виконавців, і як майбутніх педагогів – відіграло величезну роль. Тому звернення до постатей митців, які залишили яскравий слід також і в своїй педагогічній діяльності має значення не тільки пізнавально-історичне та теоретичне, а й суто практичне, оскільки може збагачувати педагогічний інструментарій сучасних викладачів закладів вищої освіти, причому не тільки мистецьких, а й інших, насамперед педагогічних. Київська муніципальна академія музики ім. Р. М. Глієра в своїй більш, ніж 150-річній історії має багато таких видатних постатей, серед яких однією з найяскравіших є Анатолій Білошицький – композитор і диригент, який, не зважаючи на вельми коротке життя, залишив по собі спадщину, що продовжує впливати і на діяльність викладачів цього та інших закладів, і на виконавство на баяні/акордеоні, а також на інших інструментах – у всьому світові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Маємо доволі широке коло праць, присвячених композиторові А. Білошицькому, включаючи й такі, що торкаються його педагогічних поглядів, настанов тощо. Хоча в цілому – і це є природним, коли йдеться про митця – у більшості праць основну увагу присвячено його творчому доробку в різних жанрах. Слід додати, що несподівана і неочікувана кончина композитора і

диригента вплинула на спрямованість низки статей, тез і просто спогадів, де відзначалася саме ця трагічність долі такої неординарної людини, яка анонсувала велику кількість творчих планів. М. Давидов (1998, 2005), який багато років очолював кафедру народних інструментів Київської державної консерваторії, де навчався майбутній композитор, неодноразово говорив про А. Білошицького як про одну з визначних постатей баянного і диригентського мистецтва, показовою є назва статті, створеної ним разом із В. Самітовим: «Перерваний каданс» (2005). У ній про митця, який на злеті своєї творчості покидає наш світ, але те, що він залишив, продовжує поширювати його впізнаваність і навіть славу, якщо йдеться про виконавців-баяністів, а також інструменталістів-народників.

Цю тему трагічної та надто несправедливої долі висвітлювали в своїх статтях В. Редя і К. Герасимовська (2007; 2006), відзначаючи доволі багато різних боків життя молодого баяніста, який музику почав створювати ще за часів навчання в музичній школі, а потім невтомна праця над найрізноманітнішими творами стає для нього способом життя. Це особливо яскраво проявлялося після закінчення ним другого – композиторського – факультету консерваторії, коли його твори набували рангу обов'язкових на різних інструментальних змаганнях і здобували премії на композиторських конкурсах.

У статтях С. Борисової та О. Литвинова (2006; 2007) також йшлося про долю митця, несправедливу в своїй трагічності, втім, немало уваги приділялося і його конкретним творам, включаючи питання інтерпретації та загальних підходів до виконавських проблем.

Постаті А. Білошицького присвячено дві збірки праць різного спрямування та їх жанрового втілення: від звичайних спогадів і віршів, присвячених композитору, включаючи й наукові статті (Свята до музики любов. Анатолій Білошицький у спогадах сучасників, 2007), до матеріалів спеціальної наукової конференції з нагоди його 65-річчя (Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 65-річчю від дня народження видатного композитора і педагога Анатолія Білошицького, 2015).

Багато різних боків життя і творчості «Поліського Бояна», як стали називати композитора після його раптового уходу, висвітлювалося на його малій Батьківщині і в центрі, у Києві, журналістами Р. Вахромєєвою, Х. Грушею, Ю. Лукечею, Г. Цепковою та іншими в різноманітних виданнях: від Коростенської газети «Іскоростень» до «Голосу України». Основну увагу в таких публікаціях автори звертали на творчість і життєвий шлях талановитого музиканта.

Втім, і це слід підкреслити, педагогічна діяльність супроводжувала його все життя, але даному аспектові його творчого шляху було приділено обмаль уваги, незважаючи на вже зазначену неординарність і глибину тлумачення її Анатолієм Васильовичем Білошицьким.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Педагогічний аспект роботи викладача А. Білошицького доволі складно виокремлювати із загальної характеристики його особистості, включаючи світогляд, аналізу творчого методу та філософсько-естетичних поглядів і морально-етичних переконань, оскільки вони постають як певна цілісність. Втім, ця цілісність має характер вельми суперечливий, коли йдеться про такі постаті, як Анатолій Білошицький. Зазначене, однак, схарактеризовує педагогічну діяльність багатьох митців, а тому спроба синтезувати й сформулювати хоча б основні, з точки зору авторів, принципи та підходи, що визначали його педагогічну майстерність, є головним у виділенні раніше не вирішених частин загальної проблеми в контексті підвалин формування і розвитку найкращих якостей вітчизняної педагогіки.

Мета статті – виявити та обґрунтувати загальнопедагогічну значущість основних методів і прийомів музичної педагогіки А. Білошицького, що було невід’ємним аспектом не тільки його суто педагогічної діяльності як прояв відповідної майстерності, а й у цілому органічною частиною його особистості як митця – творця нового та інтерпретатора класичної спадщини з нових позицій або точок зору.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Є цілком природним, що відомий український композитор і диригент Анатолій Васильович Білошицький (1950-1994), який залишив яскравий слід в історії вітчизняного музичного мистецтва, приваблював увагу дослідників насамперед своїм творчим доробком, і саме цей бік його життєвого шляху викликав найбільшу увагу. Особливо після того, як усіх приголомшило те, як він покинув життя: несподівано, в самому центрі Києва, у свій день народження – день 44-річчя, йдучи з основного місця своєї роботи, філармонії, до консерваторії – продовжувати свій робочий день. Тому, крім наукових статей, присвячених творчості композитора, велике місце в літературі про нього займають і спогади його колег, друзів та учнів (Борисова, Литвинов, 2006). Але він був не тільки композитором, а ще й блискучим виконавцем-баяністом, а також неординарним педагогом, який мав видатні успіхи в своїй роботі насамперед з великими студентськими, а потім і професійними художньо-творчими колективами. Йдеться насамперед про його майже десятирічне керування оркестром народних

інструментів Київського музичного училища (нині Київська муніципальна академія музики ім. Р. М. Глієра) – з 1978 по 1987 роки. Потім А. Білошицький був керівником оркестру народних інструментів (1988-1989 рр.) у своїй *alma mater* – Київській державній консерваторії (нині Національна музична академія України) і керівником духового оркестру Національної філармонії України (1994 р.).

Коли ми говоримо про педагога, то йдеться насамперед про людину та її погляди на світ, які він намагається довести до нових поколінь. Йдеться про світогляд як життєву позицію (тобто практичне втілення цього світогляду) і моральні настанови, що спрямовують саме педагогічну діяльність. Це все відбивається в усіх сферах діяльності будь-кого, але в діяльності педагогічній такий конгломерат, чи то синтез, чи то система поглядів проявляється в концентрованому вигляді, що, як відомо, учні завжди бачать і відчувають у спілкуванні з будь-яким учителем. І на рівні емоційно-інтуїтивному, і на рівні раціонально-пізнавальному. Визначальними категоріями є тут категорії морально-етичні, які іноді (а в мистецькій сфері – обов'язково) об'єднуються з естетичними. Йдеться про «справедливість» (педагог справедливий, чи не дуже, чи не справедливий, а це вже зовсім інша реакція на нього й інше до нього ставлення), а в другому випадку – педагог прекрасний, що означає не стільки красивий, у своїх зовнішніх характеристиках, скільки в характеристиках внутрішніх, фактично моральних (нагадаємо, що прекрасне є основною категорією естетики). Іншими словами, особистість педагога (викладача) є одним з визначальних чинників того, що ми визначаємо як навчальний (або навчально-виховний, те, що поєднує англійське, точніше англо-американське *education*) процес. Тобто йдеться про таку єдність інтелектуального та морального, що втілювалося в античному Розумі і греків, і римлян, і що було фундаментом раціоналізації всіх сфер життя європейської (західноєвропейської) людини, включаючи й мистецтво.

Викладач-мистець – це ще одна грань складової педагогічного процесу, коли до зазначеної єдності інтелектуального та морального додається концентровано-естетичне, і що в цілому створює ту неповторну єдність смислів буття, той особистісний вплив, який у раціоналізованому лексиконі відомий як харизма. Це не тільки особлива привабливість, це такий набір внутрішніх екстравертивних якостей, які завдяки щирості її носія притягують і ведуть за собою. І це тільки те, що ми можемо – і лише досить приблизно – пояснити в раціонально-понятійний спосіб, а взагалі-то це означається переважно як «дар Божий» або «талант». І він просто є, або його немає. І так у всіх сферах діяльності людини. А особливо в тих, де людина постійно спілкується з іншими, що є стрижнем сфери педагогічної.

Такий талант проявляється як щирість або відвертість, можна назвати це ще й відкритістю душі – якість, що її в морально-етичному плані слід вважати досягненням філософської думки не такого вже й далекого часу: це І. Кант (1990) фактично надає такій якості статус етичної категорії. Однак в контексті теми цього дослідження більш важливою є спрямованість виокремленого таланту, а саме те, що в романтичній історії героїзації видатних постатей визначалось як пророцтво або здатність до такого ступеня узагальнення, який надає перспективу всім його свідкам (Carlyle, 2016). Перспективу дій, перспективу рішень, а головне – перспективу мислення, «думанія» над тим, як найкращим чином упоратися з завданням, що стоїть перед або окремою людиною, або цілим колективом. Відразу слід зазначити, що не має значення, наскільки сам педагог-митець усвідомлює цей процес в екстравертивному – педагогічному – сенсі, як правило, він намагається отримати результат як втілення свого (кінець-кінцем ідеального) результату.

Таким був Анатолій Білошицький. У спілкуванні з друзями, у своїй музиці, у своєму виконавстві, і як баяніст-віртуоз, і як диригент. Друге вже означало і вміння та здатність вести за собою десятки інших. Ті, хто згадував свою музичну юність в оркестрі під орудою Білошицького, відзначали такі емоційні стани: радість, відповідальність і гордість. Радість від самого процесу спільного втілення музичних образів і від споглядання реакції слухачів, захоплених їхнім виконанням різних творів. Гордість також від цього, але ще й від усвідомлення визнання значущості їхньої праці. Ну, наприклад, коли виступ у залі не свого училища, а консерваторії – центру музичного життя цілої країни – викликав такий інтерес, що місць не вистачало для всіх бажаючих. А відповідальність – це як готовність до такого фактично випробування на професійну майстерність і водночас громадянську зрілість, чим і були такі концерти, і не тільки в залі консерваторії.

А ще всі відзначали те, що можна назвати творчим підходом до виконання будь-якого завдання або завдання будь-якого рівня складності чи то важливості. Творчий завжди означає такий, що включає в себе значний елемент нового, такого, що виходить за межі усталеного і стандартного. Це чинник постійного руху в бік удосконалення, а коли йдеться про відбиття такого підходу в конкретних випадках, що є вже системою, системним підходом, то тривале знаходження когось в такій системі творчих координат не може не впливати на його діяльність і ставлення до своєї роботи в майбутньому. «Когось» означає студента чи то студентку, який або яка, знаходячись ось у такій, визначеній творчою особистістю сфері

впливу – системі творчих координат – набуває відповідних якостей і як митець-музикант, і як педагог.

Новий молодий диригент, який щойно блискуче закінчив консерваторію, тобто отримав диплома з відзнакою, по відділенню народних інструментів оркестрового факультету (1978 р.), але ще продовжує вдосконалювати свою майстерність на факультеті композиторському, був неординарною творчою постаттю, і це проявлялося не тільки в тому, що він пропонував виконувати і класичні твори світової музичної культури, і твори свої. Це проявлялося і в манері диригування, і в репетиційному процесі. А головне – в принципах спілкування зі студентами. То було щось нове, що не просто відрізняло від звичного і стандартного на той час, а цілком захоплювало.

А. Тихончук у своїх спогадах «Погляд («З глибини віків») саме про ті часи пише: «З появою нового диригента в роботі колективу відбулися значні зміни: жорстка дисципліна батога поступилася авторитету диригентської палички, залунали влучні афоризми, навіть жарти. Білошицький працював з натхненням: він не полишав без уваги жодної хибної ноти, прискіпливо шліфував кожен фразу. Його пристрасне ставлення до музики запалювало в юних серцях любов до своєї майбутньої професії, до диригування» (Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 65-річчю від дня народження видатного композитора і педагога Анатолія Білошицького, 2015, с. 47). Це «запалювання» було результатом зазначеного вище дару та відданості своїй справі, що й підкоряло серця юних музикантів. Не володар, чи то навіть керманіч-власник творчих доль молодих музикантів був перед ними, а їхній спів-творець і навіть друг. Пристрасть, вимогливість – і водночас посмішка і гумор були тим контекстом спільної праці, де сам контекст поєднувався з цією спільністю, причому це проявлялося як загальна воля всього колективу.

Тут ми звертаємося до фундаментальних засад світоглядних настанов Білошицького-педагога як відбиття, а точніше сторони або аспекту світогляду Білошицького-громадянина та Білошицького-митця. Бо розділяти це у нього, як і в будь-кого іншого, неможливо. Саме в часи, про які йдеться, ним було створено Симфонію № 2, і до неї була така авторська анотація: «Ідея твору – проблема життєвої та естетично-ціннісної орієнтації сучасної молодії людини...», і далі: «В цілому це романтичний твір, побудований з врахуванням деяких принципів музичної естетики Платона, Аристотеля, Аристоксена, Філодема, Секста Емпірика та теорії «мішаного стилю» Маттесона і Кванца...» (Свята до музики любов. Анатолій Білошицький у спогадах сучасників, 2007, с. 6). Звісно, така глибина

інтересів до історії культури, зокрема філософської думки, не могла не відбиватися на тих рисах особистості викладача, які формували систему взаємовідношень із учнями. Відразу підкреслимо, що якщо Білошицький перелічує такі імена з посиланнями на естетичні засади їхніх поглядів, то це означало, що він сам був ознайомлений з ними і намагався розширити арсенал своєї педагогічної майстерності, спираючись на ці погляди та ідеї. Так, час педагога було присвячено опануванню не тільки вже відомих стандартів педагогіки (тоді – радянської) як способів впливу на молоді уми, і що не менш важливо – і серця, а й невмирущій класиці. А звідси й внутрішня потреба безперервного діалогу з найкращими мислителями, що не виключало, а навпаки передбачало критичне до них ставлення.

Ця природна схильність до постійного діалогу та критичного ставлення до всього оточуючого, дозволила іншому відомому вітчизняному педагогові-баяністу А. Семешку в своїй статті з красномовною назвою «Перерваний політ» відзначити: «Білошицький по суті своїй був заядлим полемістом» (Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 65-річчю від дня народження видатного композитора і педагога Анатолія Білошицького, 2015, с. 91). Що означає «полеміст»? Означає постійну готовність до діалогу і надзвичайний темперамент. А також не тільки, і навіть не стільки, довести перевагу своєї точки зору, а виявити, знайти те, що означається як істина, як правда, як те, що найбільшим чином відповідає реальному стану речей. Ось таке поєднання зазначених якостей мало й педагогічний ефект. Причому, як мінімум, у двох аспектах. Перший, це вплив на співрозмовника, а таким він вважав не тільки своїх колег, а й, знову це підкреслимо, студентів – традиція виховання музикантів, що існувала в Київській консерваторії, як і в інших музичних закладах: викладач і студент є колегами, бо єдність завдань і справ, як і ступінь обдарованості єднають не тільки на суто професійному рівні, а й на рівні особистісному. Цю традицію спілкування зі студентами в закладах вищої музичної освіти А. Білошицький переносить і на заклад освіти середньої спеціальної, якою була на ті часи Академія музики ім. Р. М. Глієра. Другий, це здатність і готовність якщо не змінити, то скорегувати свою точку зору в певному питанні, якщо хтось довів правомірність і необхідність цього. Безкомпромісність стосувалася головного, стрижня його існування – музики, в питаннях похідних і дискусійних кореляція підходів чи то використання якихось конкретних прийомів і засобів була нормальною реакцією на постійні виклики творчого оточення педагога-музиканта.

А. Семешко цілком справедливо зазначає і те, про що йдеться і в цьому тексті: «... говорити про Анатолія Білошицького лише як про

композитора – значить явно звузити його творчу амплітуду, надзвичайно широку і динамічну» (там само, с. 90). Наведений приклад глибини його творчих пошуків є цікавим не тільки з точки зору розкриття змісту і смислів його симфонічного твору, який, до речі, він сам переоркестрував для оркестру народних інструментів і з ним же виконував. Такі його пошуки ретранслявалися як педагогічні настанови, що передували виконавським інтерпретаціям диригента Білошицького. Апеляція до цих шарів людської культури (сьогодні ми б говорили підкреслено: культури європейської) примушувала молодих музикантів таким же чином підходити до осягнення глибини творів світової класики, а також творів сучасних композиторів, насамперед українських. Тому знову слід особливо зазначити аспект формування молодого людини як особистості, важливість чого підкреслювати спеціально немає необхідності.

Мабуть, слід і нагадати, що йдеться, на початку цієї діяльності композитора, про ще радянські часи, де в умовах тоталітарної ідеології вихід за її межі, що дозволяла робити сама музика, стримувалася оточенням й організаційними принципами (принципами побудови та функціонування суспільства в цілому). І це не могло у випадку доволі великої частки вільнодумства і незалежності громадянської позиції Анатолія Білошицького не породжувати суперечок і навіть конфліктних ситуацій: питання безкомпромісності в творчості та особистої відповідальності явно суперечили таким принципам. Усвідомлення цього також було характерною рисою педагога Білошицького, оскільки він не тільки постійно нагадував своїм учням про важливість такої відповідальності, а про її необхідність, коли йдеться про професійну діяльність у будь-якій сфері. Своім критичним ставленням до всього – від виконання своєї партії в оркестрі до керування ним же – він особистим прикладом показував значущість такої відповідальності, що завжди приносить набагато кращі результати, ніж компроміси, побудовані на конформізмі та мінімізації зусиль у досягненні мети. Останнє, як відомо, було однією з визначальних рис суспільств тоталітарного типу.

Значення такого прикладу витікає ще й з того, що переважаюча більшість його учнів як студентів-музикантів мала також ставати педагогами, а тому ця школа відданості справі та критична безкомпромісність – насамперед у своїй музичній справі – формувала відповідні якості, що мали й виховну громадянську спрямованість. Чи можемо ми говорити про формування педагогічної школи Білошицького? Навряд чи це питання є головним, але про величезний вплив на своїх учнів як елемент такої школи можливість говорити є.

Зазвичай наводять приклади – особистості учнів Анатолія Васильовича, які досягли найбільших успіхів у своїй професійній, насамперед виконавській діяльності. Хоча слід знову підкреслити, що і такі його вихованці працювали і продовжують працювати педагогами – викладачами навчальних закладів різного рівня акредитації. П. Фенюк, випускник Київського музичного училища і потім Київської консерваторії, баяніст-віртуоз, володар багатьох міжнародних нагород і вітчизняних – українських звань, дуже влучно схарактеризував саме той вплив, який мав на своїх вихованців педагог Білошицький: «Особисто для мене спілкування з моїм Учителем завжди виходило за межі суто професійної діяльності – то була школа життєвої мудрості і становлення музиканта-особистості» (Свята до музики любов. Анатолій Білошицький у спогадах сучасників, 2007, с. 97). Інші його учні залишили аналогічні відзиви або такі ж почуття залишили в своїй душі. Так формував духовну культуру майбутніх педагогів-музикантів А. Білошицький.

Продовжуючи питання світоглядних засад педагога Анатолія Васильовича Білошицького в контексті питань формування духовної культури студентів – майбутніх педагогів, слід говорити й про його ставлення до духовних начал християнства. «Ах, Христос! Я розумію, Тебе ніхто не розпинав. Ти сам розп'яв себе. Великий розум розп'яла совість...» (там само, 2007, с.19), – такі думки зафіксував його Щоденник. І саме на тлі таких думок – про Добро і Зло, про Істину і Життя – він міркує про Україну, «мою Україну», як зазначено в його Щоденнику. Це початок 1990-х, це початок України як незалежної держави, і є вельми символічним таке поєднання духовності, моральних чеснот і культуротворчої спрямованості думки з усвідомленням дотичності до долі своєї країни. Чому це є важливим у контексті загальної педагогічної проблематики? Тому що екстравертивний психологічний склад особистості педагога Білошицького означає те, що всі ці думки доводилися і до його учнів, які знаходилися під величезним впливом цієї неординарної за своєю обдарованістю постаті. Думки про справедливість як апеляцію до совісті і про «справжню любов до Бога, до рідної землі, до матері, до коханої жінки», про яку «не кричать...» – і це все має бути «в серці» (там само, с. 27).

Тому не є випадковою й постійна апеляція до «серця» в думках, бесідах і професійній педагогічній роботі Анатолія Білошицького. Ця «кордоцентричність», як відомо, є візитівкою, є смисловим стрижнем українського погляду на світ, нашої літератури, музики, української філософії в цілому, починаючи ще з Г. Сковороди (Горський, 1997). Вона ж була стрижнем життя та педагогічної діяльності нашого видатного музиканта. Втім, слід обов'язково вказати на постаті педагогів-музикантів,

які своєю педагогічною діяльністю і майстерністю, і разом із тим своєю життєвою позицією сприяли розвитку цих та інших стрижневих принципів А. Білошицького. Маємо насамперед продовження ним традицій викладачів консерваторії, тут назвемо прізвища його викладача диригування Ю. Тарнопольського та куратора студентської групи, автора творів і надскладних обробок для баяна І. Яшкевича, які мали великий вплив на Анатолія, і перш за все через свої особистісні якості, що відбивалися і в їхній педагогічній майстерності. Додамо, що обидва ці педагоги мали безпосередній стосунок до – тоді – музичного училища ім. Р. М. Глієра. Юрій Іларіонович Тарнопольський багато років працював там і потрапляння Анатолія Білошицького в цей навчальний заклад було не випадковим: до цього причетність учителя була не тільки організаційною, а й прямо-матеріальною, бо пан Юрій також відмовився і від значної частини свого навантаження на користь талановитої молодшої людини (Свята до музики любов. Анатолій Білошицький у спогадах сучасників, 2007, с. 107-120). Так педагогічні принципи й його вчителів, що прямо витікали з їх загальносвітоглядних позицій, мали вплив на життя і подальшу педагогічну діяльність диригента і композитора, який продовжував і розвивав ці традиції втілення високої духовної культури викладача.

Поєднання в повсякденній праці педагога-музиканта індивідуальних занять зі студентами із заняттями груповими (колективними) надає можливість різноманітних проявів творчого підходу до педагогічного процесу. Загальне, конкретизоване в діях, спільних із кожним окремим студентом з урахуванням індивідуальних особливостей і схильностей є надзвичайно напруженою, і водночас настільки ж ефективною творчою лабораторією, де пряма апеляція до духовної складової світогляду молодшої талановитої людини неодмінно надає результати в напрямку, указаному викладачем. А. Білошицький використовував цю можливість максимально, і з огляду на його щире зацікавлення кожною творчою постановкою студента-музиканта намагався отримати найкращі результати, на які тільки був спроможний той чи інший студент. Серед багатьох чинників, що обумовлювали такий стан речей, можна назвати й блискучу пам'ять. Її він її успадкував від батька, як то про це неодноразово говорив друзям, який знав напам'ять сотні віршів і десятки поем, величезну кількість пісень тощо. Без тиску і зайвого моралізаторства він і своїх учнів підводив до думки про перевагу такого, енциклопедичного по суті підходу до розуміння дійсності та, відповідно, втілення його в своїй творчості.

Такий підхід до розуміння духовної культури педагога-музиканта є всі підстави порівняти і з сучасним її розумінням, як то пропонує провідний

фахівець з цієї проблематики в нашій країні Г. Шевченко: «Духовна культура – “друга” природа Людини, це всі цінності, створені її розумом і руками» (Шевченко, 2000, с. 5), і додає, що сьогодні вона – ця проблема – постає як «проблема духовного пробудження особистості» (Шевченко, 2021). Цей напрям розуміння та розвитку духовної культури майбутніх педагогів відома дослідниця постійно посилює тезою про необхідність синтезу мистецтв як фундаментальної основи її формування, а це те, що ми також маємо яскраво втіленим у творчості та педагогічній спадщині А. Білошицького. Відомо, що він сам складав вірші, а ще більше відомо, що в своїх творах він звертався до поетичного «означення» його настрою або навіть кожної з частин до текстів видатних представників художньої літератури, зокрема до текстів Г. Лорки.

Це цілком відповідає й сучасним вимогам до формування духовної культури майбутніх педагогів. Наприклад, С. Рашидова (2017, с. 239), вітчизняний спеціаліст з педагогічних умов використання художніх текстів у педагогічній діяльності, розглядаючи базові педагогічні умови у справі формування художніх потреб у студентів педагогічних спеціальностей зазначає, що «відбір художніх текстів повинен бути обґрунтованим з позиції педагогічної мотивації», і додає, що вплив художньої літератури на особистість слід розглядати як «силу, що сприяє розвитку її духовного світу, перетворює її, розвиває моральну і емоційно-чуттєву сферу, інтелектуальні і творчі здібності, систему цінностей» (там само, с. 239).

Таким чином, можемо констатувати той великий внесок у розвиток вітчизняної педагогіки, що його було зроблено одним з найяскравіших представників українського музичного мистецтва кінця ХХ століття композитором і диригентом Анатолієм Білошицьким, що особливо проявилось під час його роботи в Київській муніципальній академії музики ім. Р. М. Глієра. «Я – древлянин!» – доволі часто заявляв у приватних бесідах із друзями Анатолій, і це також можна навести як додаткове свідчення його відчуття належності до нашої землі і нашого народу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розглянувши і проаналізувавши педагогічну діяльність українського композитора і диригента Анатолія Білошицького, який зробив великий внесок у розвиток музичної та загальної педагогіки в скарбницю надбань Київської муніципальної академії музики ім. Р. М. Глієра і в цілому у вітчизняну педагогіку, можна сформулювати наступні висновки.

1. Педагогічна діяльність А. Білошицького спиралася на засади, що мали внутрішні (інтравертивні) та зовнішні (екстравертивні) витoki, які сформували неординарну творчу особистість. До перших слід віднести природний темперамент і щире відвертість у спілкуванні з учнями та

студентами, до других – світоглядну спрямованість педагогічної діяльності, що спиралася на загальнокультурну підготовку самого педагога: філософсько-естетичні, загально-музичні, творчо-композиторські та творчо-виконавські принципи, які в своїй єдності сформували моральні принципи, у ставленні до яких він торував і свій педагогічний шлях, зокрема в справі формування духовної культури майбутніх педагогів-музикантів.

2. До головних педагогічних принципів педагогічної майстерності А. Білошицького слід віднести: 1) принципи спілкування (*діалогічність*, що проявлялося в: а) постійній спрямованості на поглиблене освітлення питань будь-якого ступеня узагальнення; б) прагненні постановки проблемних питань у процесі вирішення конкретних творчих завдань на індивідуальних заняттях; в) як загальний концепт спілкування, що відбивалося і в процесі спілкування з учнями та студентами як на заняттях, так і в позанавчальний час); 2) організаційні принципи: а) *побудови та функціонування суспільства* в цілому, що на тлі усвідомлюваної безкомпромісності майстра породжувало конфліктні ситуації; б) як *способи та прийоми проведення занять*; 3) переосмислення в педагогічній площині принципів музичної естетики, як класичної, так і сучасної. До цього також слід долучити: 4) продовження і розвиток традицій виховання педагогів-музикантів, набутих у період навчання в Київській державній консерваторії (нині Національна музична академія України).

3. Морально-етична та патріотична складові життєвої позиції і взагалі світогляду композитора були результатом насамперед його внутрішніх переконань, що формувалися в результаті постійної роботи над самовдосконаленням (опрацювання філософської та спеціальної літератури тощо) і проявлялися в конкретизації їх у підходах до спілкування зі студентами, зокрема в ставленні до кожного з них як до особистості.

4. Використання принципу синтезу мистецтв було одним із ключових не тільки в композиторській творчості (як творчий метод), а й у повсякденній педагогічній практиці А. Білошицького. Це стосувалося як його роботи з навчально-творчими та професійно-творчими колективами, так і в класі індивідуальних занять через обов'язкові в його педагогічній практиці приклади та порівняння тощо. Особливо важливим видається його апеляція до художньої образності, що формувалася в спрямуванні не тільки від музики до інших видів мистецтва (літератури, живопису тощо), а й навпаки: від інших мистецтв до музики, що сприяло більш глибокому осягненню художньої образності та формуванню духовної культури майбутніх педагогів у гуманістичній спрямованості, а в купі з

філософсько-естетичним обґрунтуванням такої образності ставало фундаментально засадничим.

Перелічені висновки мають слугувати конкретними орієнтирами в майбутніх дослідженнях, присвячених як педагогічній спадщині композитора, так і його творчості в цілому. В умовах інтенсифікації та концентрації самого педагогічного процесу навколо інноваційних методів – способів і прийомів – передачі досвіду і досягнень попередніх поколінь, спираючись на принципи морального гатунку, що формують високий рівень духовної культури, продовжують і будуть продовжувати відігравати стрижневу роль у цьому процесові.

Література

1. Борисова С. В., Литвинов О. М. Анатолій Білошицький: життя і творчість як втілення трагічної експресії (міркування щодо інтерпретації творів народного митця). *Творчість композиторів України для народних інструментів*. Львів: ЛНМА імені М. Лисенка, 2006. С. 6-11.
2. Борисова С. В., Литвинов О. М. Надто несправедлива доля: життя і творчість народного митця як втілення трагедії (про композитора Анатолія Білошицького). *Свята до музики любов. Анатолій Білошицький у спогадах сучасників*. Житомир: Полісся, 2007. С. 129-138.
3. Борисова С. В., Литвинов О. М. Талант і доля народного митця (нотатки про деякі відомі та невідомі сторінки життя і творчості Анатолія Білошицького). *Актуальні питання баянно-акордеонного виконавства і педагогіки в мистецьких закладах: Вип. 2*. Луганськ: Знання, 2006. С. 165-172.
4. Герасимовська К. Трагічна фермата долі (спроба «реконструкції» творчого шляху Анатолія Білошицького). *Актуальні питання баянно-акордеонного виконавства і педагогіки в мистецьких закладах: Вип. 2*. Луганськ: Знання, 2006. С. 172-177.
5. Горський В. С. Історія української філософії : курс лекцій. К.: Наук. думка, 1997. 286 с.
6. Давидов М. А. Білошицький Анатолій Васильович. *Давидов М. А. Київська академічна школа народно-інструментального мистецтва*. К.: НМАУ, 1998. С. 94-95.
7. Давидов М. А. Білошицький Анатолій Васильович. *Давидов М. А. Історія виконавства на народних інструментах (Українська академічна школа)*. К.: НМАУ імені П. Чайковського, 2005. С. 51.
8. Давидов М., Самітов В. Анатолій Білошицький: «Перерваний каданс». *Давидов М. А. Історія виконавства на народних інструментах (Українська академічна школа)*. К.: НМАУ імені П. І. Чайковського, 2005. С. 229-232.
9. Кант И. Из «Лекций по этике» (1780-1782). *Этическая мысль: Науч.-публицист. чтения*. М.: Политиздат, 1990. С. 297-322.

10. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 65-річчю від дня народження видатного композитора і педагога Анатолія Білошицького*. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2015. 152 с.
11. Рашидова С. С. Формування художніх потреб у студентів педагогічних спеціальностей засобами художньої літератури як умова духовної безпеки особистості і суспільства. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць / За матеріалами VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Формування духовної безпеки особистості в умовах сьогодення: виклики і проблеми» (24 травня 2017 року, м. Київ); Ч.2 / Гол. редактор Г.П. Шевченко. Вип. 4 (79)*. Сєвєродонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. С. 235-244.
12. Рєдє В., Герасимовська К. Трагічна фермата долі. *Свята до музики любов. Анатолій Білошицький у спогадах сучасників*. Житомир: Полісся, 2007. С. 121-128.
13. *Свята до музики любов. Анатолій Білошицький у спогадах сучасників / Упорядники Г. В. Цепкова, В. Ю. Шамара*. Житомир: Полісся, 2007. 173 с.
14. Шевченко Г. П. Проблема духовного пробудження особистості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика : збірник наукових праць / Гол. редактор Г. П. Шевченко. Вип. 2 (101), Ч.1*. Сєвєродонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2021. С. 284-299.
15. Шевченко Г. П. Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва: методологія, теорія, практика. *Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва. Основні концептуальні ідеї наукової школи. Науковий збірник. Вип. II. / За заг. ред. Шевченко Г.П. Луганськ: ЛДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2000. С. 5-7*.
16. Carlyle, Thomas. On Heroes, Hero-Worship and the Heroic in History. Leipzig: Tauchnitz Ed., 2016.

References

1. Borysova, S. V., Lytvynov O. M. (2006). Anatolii Biloshytskyi: zhyttia i tvorchist yak vtilennia trahichnoi ekspresii (mirkuvannia shchodo interpretatsii tvoriv narodnoho myttsia) [Anatolii Biloshytskyi: life and work as the embodiment of tragic expression (reflections on the interpretation of works by a folk artist)]. *Tvorchist kompozytoriv Ukrainy dlia narodnyh instrumentiv*. Lviv: LNMA imeni M. Lysenka. pp. 6-11 (ukr).
2. Borysova, S. V., Lytvynov O. M. (2007). Nadto nespravedlyva dolia: zhyttia i tvorchyst narodnoho myttsia yak vtilennia trahedii (pro kompozytora Anatolia Biloshytskoho) [Too unfair fate: the life and work of the folk artist as the embodiment of tragedy (about the composer Anatolii Biloshytskyi)]. *Sviata do muzyky liubov. Anatolii Biloshytskyi u spohadakh suchasnykiv*. Zhytomir: Polissia, pp. 129-138 (ukr).
3. Borysova, S. V., Lytvynov O. M. (2006). Talant i dolia narodnoho myttsia (notatky pro deiaki vidomi ta nevidomi storinky zhyttia i tvorchosti Anatolia Biloshytskoho) [Talent and destiny of the folk artist (notes on some known and unknown pages of

- Anatolii Biloshytskyi's life and work)]. *Aktualni pytannia baianno-akordeonnoho vykonavstva i pedahohiky v mystetskykh zakladakh*: Vyp. 2. Luhansk: Znannia. pp. 165-172 (ukr).
4. Herasymovska, K. (2006). *Trahichna fermata doli* (sproba «rekonstruksii» tvorchoho shliakhu Anatoliia Biloshytskoho) [Tragic farm of destiny (attempt to "reconstruct" the creative path of Anatolii Biloshytskyi)]. *Aktualni pytannia baianno-akordeonnoho vykonavstva i pedahohiky v mystetskykh zakladakh*: Vyp. 2. Luhansk: Znannia, pp. 172-177 (ukr).
 5. Horskyi, V. S. (1997). *Istoriia ukrainskoi filosofii : kurs lekci* [History of Ukrainian philosophy: a course of lectures]. K.: Nauk. dumka, 286 (ukr).
 6. Davydov, M. A. (1998). Biloshytskyi Anatolii Vasyliovych [Biloshytskyi Anatolii Vasyliovych]. Davydov M. A. *Kyivska akademichna shkola narodno-instrumentalnoho mystetstva*. K.: NMAU, pp. 94-95 (ukr).
 7. Davydov, M. A. (2005). Biloshytskyi Anatolii Vasyliovych [Biloshytskyi Anatolii Vasyliovych]. Davydov M. A. *Istoriia vykonavstva na narodnykh instrumentakh (Ukrainska akademichna shkola)*. K.: NMAU imeni P. Chaikovskoho p. 51 (ukr).
 8. Davydov, M., Samitov, V. (2005). Anatolii Biloshytskyi: «Perervanyi kadans» [Anatolii Biloshytskyi: "Interrupted cadence"]. Davydov M. A. *Istoriia vykonavstva na narodnykh instrumentakh (Ukrainska akademichna shkola)*. K.: NMAU imeni P. I. Chaikovskoho. pp. 229-232 (ukr).
 9. Kant, Y. (1990). Iz «Lekcij po etyke» (1780-1782) [From "Lectures on Ethics" (1780-1782)]. *Eticheskaja mysl': Nauch.-publycyst. chtenija*. M.: Politizdat. pp. 297-322 (rus).
 10. *Materialy Vseukrainskoi naukovy-praktychnoi konferentsii, prysviachenoi 65-richchiu vid dnia narodzhennia vydatnoho kompozytora i pedahoha Anatoliia Biloshytskoho* [Proceedings of the All-Ukrainian scientific-practical conference dedicated to the 65th anniversary of the birth of the outstanding composer and teacher Anatolii Biloshytskyi] (2015). Nizhyn: Vydavec PP Lysenko M. M. (ukr).
 11. Rashydova, S. S. (2017). Formuvannia khudozhnikh potreb u studentiv pedahohichnykh spetsialnostei zasobamy khudozhnoi literatury yak umova dukhovnoi bezpeky osobystosti i suspilstva [Formation of artistic needs of students of pedagogical specialties by means of fiction as a condition of spiritual security of the individual and society]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka: zbirnyk naukovykh prats / Za materialamy 8th Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii «Formuvannia dukhovnoi bezpeky osobystosti v umovakh siohodennia:vyklyky i problemy» (24 travnia 2017 roku, m. Kyiv); Ch.2 / Hol. Redactor G.P. Shevchenko*. Vyp. 4 (79). Severodonetsk: vyd-vo SNU im. V. Dalia pp. 235-244 (ukr).
 12. Redia, V., Herasymovska, K. (2007). *Trahichna fermata doli* [Tragic fate farm]. *Sviata do muzyky liubov. Anatolii Biloshytskyi u spohadakh suchasnykiv*. Zhytomyr: Polissia. pp. 121-128 (ukr).
 13. *Sviata do muzyky liubov. Anatolii Biloshytskyi u spohadakh suchasnykiv* [Holy love for music. Anatolii Biloshytskyi in the memoirs of contemporaries] (2007) / Uporiadnyky H. V. Tsepkova, V. Yu. Shamara. Zhytomyr: Polissia (ukr).

14. Shevchenko, G. P. (2021). Problema dukhovnoho probudzhennia osobystosti [The problem of spiritual awakening of the individual]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka : zbirnyk naukovykh prats / Hol. redaktor G. P. Shevchenko. Vyp. 2 (101), Ch.1.* Severodonetsk: vyd-vo SNU im. V. Dalia. pp. 284-299 (ukr).
15. Shevchenko, G. P. (2000). Formuvannia dukhovnoi kultury uchnivskoi molodi zasobamy mystetstva: metodolohiia, teoriia, praktyka [Formation of spiritual culture of student youth by means of art: methodology, theory, practice]. *Formuvannia dukhovnoi kultury uchnivskoi molodi zasobamy mystetstva. Osnovni konceptualni idei naukovoï shkoly. Naukovi zbirnyk. Vyp. 2. / Za zah. red. Shevchenko G.P.* Luhansk: LDPU im. T. G. Shevchenka pp. 5-7 (ukr).
16. Carlyle, Thomas. (2016). On Heroes, Hero-Worship and the Heroic in History. Leipzig: Tauchnitz Ed. (eng).

ANATOLII BILOSHYTSKYI – A PEDAGOGUE (FROM THE HISTORY OF R. GLIER KYIV MUNICIPAL ACADEMY OF MUSIC)

S. V. Borysova, O. M. Lytvynov, I. P. Polstiankina

The article substantiates the principles of pedagogical skills of a composer and conductor A. Biloshytskyi that, in the opinion of the authors, are of a wider significance not only in the field of musical pedagogy but in general theoretical one. This is the first article of the research project " R. Glier Kyiv Municipal Academy of Music: pedagogical history" which provides for the mastery of the pedagogical heritage of this higher educational institution. Thus, the historical aspect of this search position becomes the basis for theoretical research conclusions. The basis of this approach is the use of a wide range of thoughts and ideas in the pedagogical activity of musicians based on pedagogical principles, which have acquired universal significance, primarily in their humanistic orientation over the centuries. A. Biloshytskyi made a significant contribution to improving pedagogical skills of his colleagues and followers with the principles of such orientation, primarily due to the extraordinary innovative approach to the process of transferring his rich experience, which was constantly supplemented with approaches and ideas related to purely musical knowledge and intuitions and with the worldview guidelines of the philosophical level. The pedagogue's personality played a key role in this process because the formation of the spiritual culture of future music teachers without such a component is not possible. The chronological factor gives additional significance to the innovations of the pedagogue A. Biloshytskyi, as a significant part of his activity was during the Soviet times, and this is even more valuable in terms of the prospects of forming a school of pedagogics of independent Ukraine.

Key words: spiritual culture, pedagogical skills, principles of pedagogical skills, musical pedagogics, general pedagogics, R. Glier Kyiv Municipal Academy of Music, creative approach, dialogue, synthesis of arts.

Борисова Світлана Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету виконавського мистецтва та музикознавства Київської муніципальної академії ім. Р.М. Глієра (м. Київ, Україна). E-mail: sbbbor89@gmail.com

Borysova Svitlana Volodymyrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Dean of the Faculty of Performing Arts and Musicology of R. Glier Kyiv Municipal Academy of Music (Kyiv, Ukraine). E-mail: sbbbor89@gmail.com

Литвинов Олександр Миколайович – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка (м. Івано-Франківськ, Україна). E-mail: llittvnn@gmail.com

Lytvynov Oleksandr Mykolaiovych – Doctor of Law, Associate Professor, Head of the Department of Social and Humanitarian Disciplines of Luhansk State University of Internal Affairs named after E.A. Didorenko (Ivano-Frankivsk, Ukraine). E-mail: llittvnn@gmail.com

Полстянкіна Ірина Петрівна – заслужений діяч мистецтв України, керівник навчально-методичного відділу Київської муніципальної академії музики ім. Р. М. Глієра, директор Міжнародного конкурсу молодих виконавців пам'яті Володимира Горовиця (м. Київ, Україна). E-mail: irina@horowitzv.org

Polstyankina Iryna Petrivna – Honored Artist of Ukraine, Head of the Educational and Methodical Department of R. Glier Kyiv Municipal Academy of Music, Director of the International Competition for Young Performers in Memory of Volodymyr Horowitz (Kyiv, Ukraine). E-mail: irina@horowitzv.org